

Tema 2: Lov, konge og Gud

Indtil 1200-tallet, var sædvaneretten enerådende. Den indebar, at man udmålte straffen efter, hvad man havde tidligere havde gjort. Lovene var ikke skrevet ned, men blev husket. Med kristendommen og den øvrige kulturpåvirkning fra Syd- og Centraleuropa vandt også andre retsforståelser indpas. Det gjaldt fx kanonisk ret eller kirkeretten. Den indeholdt love og normer, som gjaldt inden for kirken, og som også skulle regulere de kristnes moralske adfærd og indstilling.

I midten af 1200-tallet var kristendommen slået fuldt og helt igennem i Danmark. Som institutioner havde kongemagten og kirken støttet hinanden – delvist på bekostning af stormændene. Kongemagten var blevet lovgiver. Selvom tidligere tideres opfattelser af forbrydelse og straf stadig var i lovgivningen, var kristendommens moral og normer tydelige. Eksemplerne er Skånske Lov, Sjællandske Love – henholdsvis Valdemars og Eriks, der blev skrevet ned omkring år 1200 – formentlig på privat initiativ. Den mest konsistente af de såkaldte landskabslove er Jyske Lov, som blev vedtaget på rigsmødet i Vordingborg i 1241. Teksten var udarbejdet af Viborg-bispen Gunner. Den var en kombination af sædvaneret og kanonisk ret, og er et udtryk for kirken og kongernes øgede magt.

Tinget var fortsat helt centralt i retssager. Landet var delt i op mod 200 herredsting og på et tidspunkt 13 landsting, der dog havde varieret betydning. Med kongemagtens (statsmagtens) indblanding i lovgivning og domsafsigelser fik tingene større betydning, og blev egentlige retskredse.

I retssager var der ingen anklagemyndighed. Det var ofret eller hans slægt, der indbragte sagen for tinget. Accepterede tinget at behandle sagen, var det den krænkede part, som skulle sørge for, at den anklagede i vidners nærvær fik overbragt stævningen. Mødte den anklagede ikke på tinget, fik han en bøde.

Der var ikke et politi, som efterforskede og opklarede sager. Var der øjenvidner, eller forelå der andre former for direkte bevis, blev de anvendt. Frem til begyndelsen af 1200-tallet blev jernbyrd eller andre former for Gudsdomme anvendt. I 1215 forbød paven anvendelse af Gudsdomme. Da Valdemar Sejr ønskede at stå på god fod med paven, udstedte han en forordning, der påpegede, at forbuddet også gjaldt i Danmark. I stedet blev brugen af edsaflægning mere udbredt. Fx kunne den anklagede og 11 mededsmænd sværge på, at han var en god og pålidelig mand, og at tinget derfor kunne stole på, at han var uskyldig. I nogle sager anvendte man den såkaldte kønsed, hvor modparten udpegede mededsmændene blandt den andens slægt.

Kirken var ikke meget for, at sagerne blev afgjort ved edsaflægning. I stedet ønskede paven, at vidneafhøringer blev prioriteret højere – ligesom i kanonisk ret. Her blev der også stillet krav til bevisførelse, men pavens ord fik ikke den store effekt i praksis. Kongen udnævnte dog særlige embedsmænd og sandemænd, som skulle aflægge ed ved tingene i forbindelse med alvorlige sager som drab, voldtægt og hærværk. Den kongeligt udnævnte ombudsmand førte tilsyn med, at tingenes behandling foregik efter lovene, og i løbet af middelalderen blev det hans opgave at sørge for, at dommene blev eksekveret. Men det var fortsat tingmændene, der alene på baggrund af deres gode navn (slægt) og rygte - og altså uden nogen form for juridisk uddannelse – afsagde dommene.

I middelalderen var slægten fortsat et fællesskab, der havde afgørende betydning for den enkeltes sikkerhed. Det ses bl.a. i Jyske Lovs detaljerede bestemmelser om arv og rettigheder og pligter i forbindelse med retssager.

Trigger – i gang med temaet

Læreren kan udarbejde en case, der skal afgøres af et herredsting. Læreren præsenterer eleverne for præmisserne for afgørelser og strafmuligheder i middelalderen. På baggrund heraf laver eleverne i grupper nogle korte situationsspil om sagen. Rollerne som den anklagede, anklageren, sandemænd, tingmænd, ombudsmænd osv. og mænd, der skal aflægge ed, fordeles.

Spørgsmål til kilderne

1. De tre landskabslove

- Lovene blev først skrevet ned 1200-tallet. Hvorfor mon først på dette tidspunkt?
- Overvej om det var et problem, at der i 1200-tallet var forskellige love i Danmark.

2. Landstingene

- Ælnoth var munk på Sankt Knuds kloster i Odense. Hvem er mon de ”mange mennesker fra hele Jylland” – og hvilke grupper var ikke repræsenteret?

3. Herredstinget

- Hvordan er magten fordelt mellem kongen og folket?
- Hvorfor var landet mon opdelt i så mange herreder?
- Hvad fortæller det om tinget, at der var straf for at ”såre eller skubbe” en anden?

4. Det er kongen, der straffer

- Hvorfor er der ifølge kilden brug for love?
- Overvej om det også er den samme grund til, at vi har love i dag.
- Hvem overvågede, at lovene blev overholdt?
- Hvem gør det i dag?

5. Straffen for drab

- Hvad fortæller kilden om synet på drab i middelalderen?

6. Straffen for vold

- Hvorfor giver loven mon så mange eksempler på vold?
- Straffen fastsættes ud fra konsekvensen af volden. Motivet spiller ingen rolle. Hvad kan være forklaringen på det?
- Hvilken type vold giver den hårdeste straf? Hvorfor mon?
- Hvad fortæller kilden om samfundet i middelalderen?

7. Straffen for tyveri og ran

- Forestil dig, at du levede i middelalderen. Hvordan vil du forklare, at tyveri straffes hårdere en ran?

8. Gud var med i retssagen

- Hvad fortæller det om middelalderens opfattelse af Gud, at man brugte edsafleggelse til at afgøre retssager?
- I amerikanske retssager aflægger vidner også ed, før de afhøres. Er det med den samme begrundelse som i middelalderen? Begrund.

9. Vidner i retssagen

- Hvad mener du, at loven tillagde størst betydning, vidner eller edsafleggelse? Begrund.

10. Orfejdebrev

- Hævntogt og fejder var forbudt i senmiddelalderen. Hvad kan være forklaringen på, at de alligevel fandt sted?
- Hvilken rolle har religionen i aftalen?
- Hvad betyder af aftalen for den dræbtes familie?